

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ РИЗИКИ В СУЧАСНОМУ (ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ) СУСПІЛЬСТВІ

Кривошеїн В. В.

*д-р політ. наук, професор,
кафедра соціології Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара, Україна*

Анотація. Розглядається зміни ідентифікаційних практик, які відбуваються в сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику. Показано, що ідентифікаційні ризики сучасності характеризуються ускладненням і динамізацією суспільних процесів. Виділено ризики етнічної, громадянської, регіональної, релігійної ідентичностей.

Ключові слова: суспільство ризику, ідентифікаційні ризики, ризиковий ландшафт ідентифікації.

Kryvoshein Vitaly, doctor of political sciences, professor, Department of Sociology of the Oles Honchar, Dnipro National University, Ukraine

IDENTIFICATION RISKS IN THE MODERN (GLOBALIZED) SOCIETY

Summary. The changes of identification practices that take place in a modern (globalized) society – a society of risk are considered. It is shown that identification risks of the modern are characterized by complications and dynamization of social processes. Risks of ethnic, civil, regional, religious identities are highlighted.

Key words: society of risk, identification risks, risk identification landscape.

Перетворювальний характер людської дії в сучасних умовах здійснюється не тільки через прямий вплив на предмет перетворення, тобто не тільки за допомогою умінь, знань, знарядь праці, а і складно-опосередковано, завдяки попередньому «означуванню» в ухваленні рішень, тобто «настановної ідентичності». Невизначеність у суспільстві вимагає певних рішень від людини. Людина, що живе в суспільстві ризику, де наукова і буденна раціональність перебуває на стадії еволюційної невизначеності, повинна володіти високим ступенем професіоналізму і компетентності. Ризик виступає як форма самоствердження і самовдосконалення людини, інтереси якої спрямовані на неординарні рішення, творчий пошук, самотність розвиваючої свої здібності людини. Невизначеність спонукає долати встановлену планку своїх можливостей, перемогти себе, людина, що не ризикує, за умов сучасного суспільства «випадає» із існуючого ритму відносин. Більш того, в суспільстві ризику в соціальних процесах порушується міра в системах різного рівня, а тому зростає значення організаційних рішень практично у всіх сферах суспільного життя: глобальних, етнонаціональних, морально-культурних, а для цього потрібна консолідація зусиль роз'єднаних автономних індивідів. Оскільки спрямованість інтересів не тільки в різних верствах, а й усередині однієї верстви різко диференційована, протилежні інтереси вимагають нормативно-ціннісних регуляторів, які соціальна та наукова парадигмальність призводить до групової ідентичності. Остання дозволяє ухвалювати креативні рішення, які певною мірою обмежують і нейтралізують ризикогенність природного і соціального середовища.

У сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – постійні зміни соціокультурного поля, в якому живе суб'єкт, стає ще одним

фактором дестабілізації. За цих умов людям бракує ресурсів, щоб впоратися з новими обставинами, що виникають. Матеріальні об'єкти, особливо ті, що наділені додатковими смислами, набувають абсолютного значення. Як справедливо стверджує Карін Кнорр Цетіна, розуміння виключеності сучасних індивідів як результату тільки міжособистісних відносин не враховує того факту, що нинішня свобода ідентифікації супроводжується експансією об'єктно-центрованого середовища, яке визначає індивідуальну ідентичність так само, як раніше її визначали громади і родини, й обумовлює існування особливих форм соціальності (соціальних типів зв'язку з іншими об'єктами), підживлюючи її об'єктами. Останні можуть розглядатися як засіб подолання ризиків, які містяться в людських відносинах [3, р. 3]. Цей процес вона пропонує називати «об'єктуалізацією», сильна версія якої передбачає, що об'єкти заміщують людей як партнерів взаємодії і все більшою мірою опосередковують людські відносини, роблячи їх залежними від них.

Оскільки ідентичність є явище соціальне, то зміни ідентичності обумовлені соціальними змінами. Відповідно, ідентифікаційні ризики – це потенційні загрози існуванню індивіда і певної соціальної групи, що викликані створенням або підтриманням соціальної ідентичності. Ідентифікаційний ризик обґрунтовується як індивідуальне переживання можливості настання несприятливих наслідків. У такому значенні будь-яка ідентифікація має розумітися як ризикований процес. До її особливостей можна віднести можливість невизнання індивіда як рівного іншим, взаємне незрозуміння соціуму й індивіда, невідповідність соціальних статусів і ролей особистості її внутрішнім інтенціям. Такий стан справ визначається як формування ідентифікаційних ризиків. Останні є можливість взаємного незрозуміння соціуму та індивіда і, як наслідок, неможливість повноцінної його адаптації до актуальної соціальної реальності. Проблема ідентифікаційних ризиків може бути розглянута в рамках онтолого-гносеологічного, аксіологічного та етичного аспектів. Перший аспект пов'язаний з вирішенням питання про пізнання і визнання Іншого як рівного собі; другий – з розв'язанням проблеми зіткнення систем ціннісних інтенцій індивідів і, як наслідок, можливість зіткнення інтересів соціальних суб'єктів; третій – з виробленням ціннісно-етичного досвіду як гаранта коректного соціальної поведінки безлічі суб'єктів соціальної інтеракції, брак якого веде до ризику порушення морально-етичної інтеракції соціального взаємодії.

У сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – ризик є найважливішим чинником, що формує поведінковий простір індивіда, і безпосередньо впливає на ідентифікаційні процеси. Сьогодні індивід повинен мати високий ступінь професіоналізму і компетентності у всіх процесах, що відбуваються у суспільстві. У суспільстві ризику в соціальних процесах зростає значення організаційних рішень практично в усіх сферах суспільного життя. Ризикогенне середовище під впливом об'єктивних і суб'єктивних складових формує людей з різним ступенем соціальної активності і сприйняттям постійно мінливого світу. Від швидкості ухвалення рішень, професіоналізму, рішучості, потреби в самореалізації залежать успіх, благополуччя, самодостатність і самооцінка, тобто категорії, які виступають, в свою чергу, соціальними якостями ідентичності.

Кожен індивід виступає як носій набору соціальних ідентичностей (етнічної, громадянської, конфесійної тощо). Потенційно у кожного є

величезна кількість ідентифікаційних можливостей. Частина з них найбільш значима для особистості, відповідно можна говорити про свого роду ієрархію ідентичностей, яка може змінюватися під впливом як різних зовнішніх факторів, так і в залежності від доступних індивіду колективних належностей.

Зрозуміло, що динамічні процеси, які протікають у сучасному суспільстві, зачіпають, насамперед, інституційний рівень. Саме через систему соціальних інститутів відбувається процес ідентифікації особистості, підтримується спільна кооперативна діяльність людей у групах та організаціях. На основі такої інтеграції у індивіда формується почуття приналежності до соціальної групи, яке, з одного боку, забезпечує підпорядкування особистості існуючим нормам, а, з іншого – груповий захист і систему оцінки та самооцінки, що, в свою чергу, сприяє підтримці стабільності і цілісності суспільства. Порушення нормального функціонування соціальних інститутів веде до порушення ідентифікаційних процесів.

Ідентифікаційні ризики проявляються на різних рівнях суспільності. Так, ризики етнічної ідентичності пов'язані із можливим загостренням протиріч між представниками різних національностей, яке здатне перерости у відкриті зіткнення. Ризики громадянської ідентичності обумовлені тим, що в складі громадянської ідентичності на перший план виходять такі громадянські якості, як патріотизм, повага і знання історичного минулого країни та підтримання державного порядку, тоді як активну участь у громадському та політичному житті при цьому не розглядається як важливий атрибут громадянської ідентичності. Ризики регіональної ідентичності демонструють перевагу регіональних інтересів над загальнодержавними, а також почуття своєї власної переваги як представника унікальної спільності, що може негативно відбитися на взаємодії з вихідцями з інших територій. Ризики релігійної ідентичності визначаються тим, що ставлення до релігії опосередковує поведінкові моделі, відповідно розрив між декларованою релігійністю і практичним проявом віри, що може свідчити про приховану кризу релігійної ідентичності.

У цілому ризиковий ландшафт ідентифікації у межах певної держави характеризується трьома взаємопов'язаними елементами – взаємозалежністю, комплексністю та невизначеністю [2, р. 67]. Комплексність ризикового ландшафту, який сьогодні склався в Україні, посилюється трьома характеристиками системних ризиків, притаманних транзитивним суспільствам: повільною еволюцією, поступовим поширенням й одноразовим виникненням [1, с. 394].

Таким чином, у сучасному (глобалізованому) суспільстві – суспільстві ризику – суттєво змінюються ідентифікаційні практики. Якщо в традиційному і деякою мірою в індустріальному суспільстві ідентифікація суб'єкта визначалася групою, то в сучасному (глобалізованому) суспільстві, яке характеризується ускладненням і динамізацією суспільних процесів, індивід виявляє приналежність одразу до декількох різних спільнот.

Література

1. Цифра Ю. Роль політичних ризиків у процесі становлення зовнішньополітичної ідентичності держави. *Вісник Львівського університету. Серія: філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 393-399.
2. Handlin S. State crisis in fragile democracies: Polarization and political regimes in South America. Utah: Cambridge University Press, 2017. 321 p.
3. Knorr Cetina K. Sociality with Objects. Social Relations in Postsocial Knowledge Societies. *Theory, Culture and Society*. 1997. Vol. 14. № 4 (November). P. 1-30.